

SEBZE TARIMINDA ÇALIŞAN KADINLARIN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Vedat CEYHAN*, Patricia GOLDEY**, Deniz EDİZ**, Burhan ÖZKAN***

ÖZET

Bu çalışmada, kadınların sebze tarımına katılımı ile sosyo-ekonomik özellikleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. İnceleme alanında, kadınlar sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine yoğun olarak katılırken, karar sürecine katılımlarının daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Kadınların sebze üretim faaliyetine katılımı ile yaşları, hane nüfusu ve işletme arazisi büyüklüğü arasında ters yönde bir ilişki vardır. Tarım dışında ikinci bir iş yapılan işletmelerde kadınların sebze tarımına daha çok emek verdikleri tespit edilmiştir. Sebze tarımı ile ilgili kararların alınmasında etkili faktörlerin; kadının sahip olduğu statü ve sebze tarımındaki deneyimi olduğu tespit edilmiştir.

SOCIO-ECONOMIC CHARACTERISTICS OF WOMEN IN VEGETABLE FARMING

ABSTRACT

In this research, participation of women to vegetable farming and their socio economic characteristics has been investigated. Although women participate to vegetable production and marketing intensively, participation to decision-making process is low. Age, family size and farm size affect participation of women to vegetable production and marketing negatively, while that of having non-agricultural activity is positive. In addition to them, it has been determined that the factors affect the participation of women to decision-making process are experience gained in vegetable farming and status of women in the family.

1. GİRİŞ

Günümüzde, kadınların iş gücüne katılımı aile içinde ve ulusal düzeyde artmaktadır. Kadınlar; ev işleri, çocuk bakımı vb faaliyetlerle bir yandan sosyal bir birim olan ailenin bütünlüğünü sağlamakta, diğer yandan ailenin ekonomik sorumluluğunu da paylaşmaktadır. Ancak genellikle

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, SAMSUN

** University of Reading, Agricultural Extension and Rural Development Dept., ENGLAND

*** Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, ANTALYA.

kadınların bu katkıları, planlamacılar tarafından ihmal edilmektedir. Bunun en önemli sebebi, bu konuda yeterli istatistiklerin bulunmamasıdır. Dünyada birçok kuruluş kadınların ekonomik kalkınmaya entegrasyonu ve bu yöndeki katkılarının görünür hale getirilmesi konusunda 1970'li yıllardan beri çalışmalarını sürdürmektedir. Ülkemizde ise bu tür çalışmalar çok azdır.

Birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi ülkemizde de tarım sektörünün ekonomik kalkınmadaki rolü çok fazladır. Konu kadınlar açısından ele alındığında, tarım sektörü daha da fazla dikkat çekmektedir. Çünkü, Türkiye'de istihdam edilen kadın nüfusunun %79'u tarım sektöründe yer almaktadır (Anonymous, 1993). Kadınların ekonomik faaliyetlere büyük oranda katılımına rağmen, bu yöndeki çalışmalar henüz çok sınırlı sayıdadır. Kadınların ekonomik faaliyetlere katılım düzeylerinin belirlenmesi ve katılım düzeyleri ile sosyo-ekonomik özellikler arasındaki ilişkilerin incelenmesi bu yönde geliştirilecek politikaların sağlıklı olması açısından önemlidir.

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Materyal

Çalışma materyalinin önemli bir bölümünü, Çarşamba ve Bafra Ovalarında yer alan ve yöreyi tarım tekniği vb özellikler yönünden temsil eden gayeli olarak seçilmiş 5 köydeki 419 tarım işletmesinden basit tesadüfi örnekleme yoluyla belirlenmiş 75 işletmede kadın çiftçilere uygulanan anketler yoluyla elde edilen bilgiler oluşturmuştur. Ayrıca, yörede yapılmış daha önceki çalışmalardan ve araştırma kuruluşlarının verilerinden de yararlanılmıştır.

2.2. Metot

Çalışmada; kadınların sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine ve karar sürecine katılımları, aile içindeki statüleri ve incelenen kadın çiftçilere ait temel sosyo-ekonomik göstergeler olan; hane büyüklüğü, yaş, sebze üretim deneyimi, eğitim görülen yıl sayısı, haberleşme davranışları, işletme arazisi büyüklüğü ve tarımsal gelir değişkenleri ele alınmıştır.

Kadın çiftçilerin sebze tarımına katılımı ile aile içindeki statüleri ve haberleşme davranışları arasındaki ilişkilerin tespitinde, ordinal bir skala kullanılmıştır. Bu skalada sebze tarımına katılım derecesi en azdan en çoğa doğru sıralanarak puanlandırılmıştır (Cramer, 1998). Elde edilen puanlar toplanarak kadın çiftçilerin sebze tarımına katılımı ile aile içindeki

statülerini yansıtan puanlar ve haberleşme davranışları puanları elde edilmiştir.

Sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine katılım puanı belirlenirken; kadın çiftçilerin toprak hazırlığı, ekim, sulama, gübreleme vb. işlemlere ne oranda katıldıkları dikkate alınmıştır. Sebze tarımı ile ilgili kararların alınmasına katılım puanı belirlenirken, kadın çiftçilerin girdi alınmasına, ekilecek sebze türünün seçimine, yürütülen tüm sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine (toprak hazırlığı, tohum ekimi, hasat zamanı, pazarlama şekli vs) ilişkin kararların alınmasına ne oranda katıldığı dikkate alınmıştır. Aile içi statü puanları belirlenirken, kadın çiftçilerin eşine sormaksızın para harcama durumu, aile bütçesinin yapımına katılımı ve çocukların meslek seçiminde etkili olma durumuna ilişkin sorulara verdiği cevaplar esas alınmıştır. Haberleşme davranışları puanı, kadın çiftçilere köy dışına çeşitli nedenlerle gitme sıklığı ve kitle iletişim araçlarından yararlanma durumlarına ilişkin sorulara verdikleri cevaplar esas alınarak tespit edilmiştir.

Kadın çiftçiler, sebze üretimine katılım puanlarına göre gruplara ayrılmışlardır. Sınıflandırmada, ortalamanın bir standart sapma fazlasından daha fazla puana sahip olanlar yüksek katılım; ortalamanın bir standart sapma azından daha az puana sahip olanlar düşük katılım; ortalamanın bir standart sapma altındaki ile bir standart sapma üzerindeki puanlar arasında kalanlar ise orta düzeyde katılım grubuna dahil edilmiştir. Kadın çiftçiler aile içi statülerine göre yine aynı yöntemle düşük statüye sahip olanlar, orta düzeyde statüye sahip olanlar ve yüksek statüye sahip olanlar olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır. Daha sonra katılım ve aile içi statü gruplarına göre sosyo-ekonomik göstergelerin dağılımını ortaya koymak için çapraz tablolar oluşturulmuştur. Kadınların sebze tarımına katılımı ile sosyo-ekonomik özellikler açısından gruplar arasında fark olup olmadığının belirlenmesinde khi-kare(χ^2) analizinden yararlanılmıştır. Khi-kare(χ^2) analizinde sürekli değişkenler (işletme arazisi büyüklüğü, tarımsal gelir, yaş, eğitim görülen yıl sayısı, deneyim ve hane büyüklüğü) kendi aralarında gruplara ayrılmışlardır. İşletme arazisi değişkeni küçük, orta ve büyük olarak; gelir değişkeni düşük, orta ve yüksek olarak; yaş değişkeni genç, orta yaşlı ve ihtiyar olarak; eğitim görülen yıl sayısı değişkeni düşük, orta ve yüksek olarak; sebze üretim deneyimi değişkeni deneyimsiz, çok az deneyimli, az deneyimli, orta düzeyde deneyimli, deneyimli, çok deneyimli ve uzman olarak ve hane büyüklüğü değişkeni ise küçük, orta ve büyük olarak gruplara ayrılmışlardır. Sebze üretim ve pazarlama faaliyetleri ve karar sürecine katılım puanları ile sosyo ekonomik göstergeler arasında doğrusal

ilişkilerin olup olmadığı “Mantel-Haenszel Doğrusal Bağlantı Testi” ile ortaya konulmuştur (Cramer, 1998).

Kadınların sebze tarımına katılımı ile aile içi statüyü etkileyen faktörlerin ve bu faktörlerin etki derecelerinin ortaya konulmasında ekonometrik modellerden yararlanılmıştır. Uygulanan modellerde sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine katılım puanı (Y_0), karar sürecine katılım puanı (Y_k) ve aile içi statü puanı (Y_s) bağımlı değişkenler olarak kabul edilmiştir. Bağımsız değişkenler aile büyüklüğü (X_1), sebze üretim deneyimi (X_2), kadının yaşı (X_3), işletmenin tarımsal geliri (X_4), aile içi statü puanı (X_5), eğitim görülen yıl sayısı (X_6), işletme arazisi büyüklüğü (X_7), haberleşme davranışları puanı (X_8) ve tarım dışı gelirin olup olmadığını yansıtan kukla değişkeni (X_9)’ dir.

Modellerde tahmin edilen parametrelerin elâstikyetlerinin hesaplanmasında $e=b_i (\bar{X}/\bar{Y})$ formülünden yararlanılmıştır (Brennan 1965, Koutsyannis 1977 and Gujarati 1995).

3. KADIN ÇİFTÇİLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

İncelenen işletmelerde, ortalama işletme arazisi büyüklüğü 44 dekadır. Bu değer Karadeniz Bölgesi ortalamasının (28 da) ve Samsun ortalamasının (37 dekar) üzerindedir. İşletmelerin sahip oldukları arazi büyüklükleri birbirlerinden büyük farklılık göstermektedir. Buna bağlı olarak, işletmelerin elde ettiği tarımsal gelir de büyük değişim göstermektedir. İnceleme alanında bir aile ortalama olarak 6 kişiden meydana gelmektedir. Çalışmanın ana teması olan kadın çiftçiler inceleme alanında ortalama olarak 36 yaşında olup, yaklaşık 19 yıllık sebze üretim deneyimine sahiptirler.

Çizelge 3.1. Araştırma Alanında Değişkenlere Ait Ortalama, Standart Sapma ve Varyasyon Katsayısı

İncelenen Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Varyasyon Katsayısı (%)
Sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine katılım puanı	25.37	4.95	19.51
Kadınların karar sürecine katılım puanı	17.73	6.60	37.22
Aile içi statü puanı	12.74	6.85	53.77
İşletme arazisi büyüklüğü (da)	44.00	60.94	138.50
Tarımsal gelir (milyon TL)	2281.81	2181.35	95.60
Kadının yaşı	36.36	7.68	21.12
Eğitim görülen yıl sayısı (yıl)	4.49	1.39	30.96
Hane büyüklüğü (kişi)	6.28	1.99	31.69
Sebze üretimi deneyimi (yıl)	18.79	8.20	43.64
Haberleşme davranışları puanı	8.00	7.67	95.88

Kadın Çiftçilerin eğitim gördükleri yıl sayısının ortalama 4.5 yıl olduğu tespit edilmiştir. Sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine katılım puanı ortalama 25'dir. Bu değer, kadınların sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerinin hemen hemen yarısına katıldığını göstermektedir. Sebze üretimi ile ilgili kararların alınmasında kadınların katılım puanı 18'dir. Bu kadınların kararların bazı bölümlerine katıldığını göstermektedir. Aile içi statü puanının da ortalama 13 olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.1).

4. İNCELEME ALANINDAKİ KADIN ÇİFTÇİLERİN GRUPLANDIRILMASI

Sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine katılım açısından incelendiğinde, kadın çiftçilerden 20.42'den daha düşük puana sahip olanlar düşük, 20.42 ile 30.32 arasında puana sahip olanlar orta ve 30.32'den daha fazla puana sahip olanlar yüksek katılım grubuna dahil edilmişlerdir. Buna göre; kadın çiftçilerin %17'sinin düşük, %66'sının orta ve %17'sinin yüksek katılım grubunda yer aldığı görülmektedir (Çizelge 4.1). Kadınların ev işleri ve çocuk bakımı dışında sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerinin hemen hemen yarısına katıldıkları tespit edilmiştir. Ev işlerine erkeklerin yardımcı olmadığı dikkate alındığında, kadınların bir günde erkeklerden daha çok çalıştığını söylemek mümkündür. Bu bulgu dünyanın çeşitli bölgelerinde yapılan çalışma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Tarımsal üretim faaliyetlerinin Yukarı Volta'da %56'sı, Filipinler'de %55'i ve Nepal'de %57'si kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Mc Sweney, 1979; Evenson et al, 1979 ve Acharya and Bennet, 1982).

Karar sürecine katılım bakımından; kadın çiftçilerden 11.12'den daha düşük puana sahip olanlar düşük, 11.12 ile 24.33 puan arasında yer alanlar orta ve 24.33'ten daha fazla puana sahip olanlar yüksek katılım grubuna dahil edilmişlerdir. Buna göre kadın çiftçilerin önemli bir bölümü (%80) orta düzeyde katılım grubunda yer almaktadır (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1. Kadın Çiftçilerin Gruplara Göre Dağılımı

Kadın çiftçi grupları	Aile içi statü		Sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine katılım		Karar sürecine katılım	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Düşük	21	28.00	13	17.33	9	12.00
Orta	34	45.33	49	65.34	60	80.00
Yüksek	20	26.67	13	17.33	6	8.00
Toplam	75	100.00	75	100.00	75	100.00

İnceleme alanında, kadınlar ailede alınan kararların yarısından daha azına katılmaktadırlar (%30). Bu durum, Türk Aile Yapısı isimli araştırmada elde edilen sonuçlarla paralellik göstermektedir. Bu araştırmada, kırsal kesimde aile kararlarına kadınların katılımının %35 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir (Atalay ve ark., 1992).

Aile içi statü açısından, kadın çiftçilerden 5.88 puandan daha düşük puana sahip olanlar düşük, 5.88 ile 19.59 arasında puana sahip olanlar orta ve 19.59'dan daha fazla puana sahip olanlar yüksek statü grubuna dahil edilmişlerdir. Buna göre, inceleme alanında yer alan kadın çiftçilerin %28'i aile içinde düşük bir statüye sahip iken, %45'i orta ve %27'si yüksek düzeyde aile içi statüye sahiptir (Çizelge 4.1). İnceleme alanında kadınlar aile içinde önemli görevleri üstlenmişlerdir ve karar sürecine belirli oranda katılmaktadırlar. Buna bağlı olarak, aile içinde genellikle erkeğin hakim olduğu ve sebze üretim faaliyetlerine katılmalarına rağmen ancak zaman zaman bayanların fikrinin de etkili olduğu saptanmıştır. Türkiye genelinde yapılan bir çalışmada elde edilen sonuçlar da bu bulguyu desteklemektedir. DPT tarafından yaptırılan bu çalışmaya göre; kadının aile içinde en önemli görevinin ev işlerini yapmak olduğu ve bunu çocukların yetiştirilmesi görevinin takip ettiği tespit edilmiştir. Görüşülen kişilerin sadece %17'si kadının aile bütçesine katkıda bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Bu konuda kırsal kesimde yaşayan kişiler ile şehirde yaşayanların düşüncesi farklılık göstermektedir. Kadının sadece ev işleri yapması gerektiğini düşünenlerin oranı kırsal kesimde %66 iken, bu oran şehirde %45'dir. Dikkat çeken diğer bir husus, kırsal kesimde yaşayan insanların %42'si kadınların ev işlerinin yanı sıra tarla ve bahçede de çalışması gerektiğini düşünmekte olduklarıdır (Atalay ve ark., 1992).

5. KADINLARIN SEBZE TARIMINA KATILIMI İLE SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Kadınların sebze tarımında oynadığı yadsınamaz rollerinin daha iyi anlaşılması açısından, sahip oldukları sosyo-ekonomik özellikler ve katılım düzeyleri arasındaki ilişkilerin ortaya konulması gerekmektedir. Bu bölümde sosyo-ekonomik göstergeler ile kadınların sebze üretim ve pazarlama faaliyetleri ile karar sürecine katılımı ve aile içi statü arasında ilişkiler yanında bu özellikler açısından gruplar arasında fark olup olmadığı ortaya konulacaktır.

5.1. Aile İçi Statü ve Sosyo-Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkiler

Aile içi statü açısından, ele alınan sosyo-ekonomik göstergeler incelendiğinde sadece işletme arazisi büyüklüğü ile aile içi statü arasındaki ilişkinin istatistik açıdan anlam taşıdığı görülmektedir (Ek-1). İşletmenin sahip olduğu tarımsal gelir ve işletme arazisi büyüklüğü açısından, aile içi statü grupları arasındaki farkların istatistik açıdan önemli olduğu, diğer sosyo ekonomik göstergeler açısından istatistik açıdan önemli bir farkın olmadığı saptanmıştır (Ek-1).

5.2. Sebze Üretim ve Pazarlama Faaliyetlerine Katılım İle Sosyo-Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkiler

Sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine katılım açısından ele alınan sosyo-ekonomik göstergeler incelendiğinde; kadının yaşı, sebze üretim deneyimi, işletmenin tarımsal geliri ve işletme arazisi büyüklüğü ile kadınların katılımı arasındaki ilişkinin istatistik açıdan anlam taşıdığı görülmektedir. Eğitim görülen yıl sayısı, haberleşme davranışları ve aile içi statü değişkenleri ile olan ilişkinin istatistik açıdan önemsiz olduğu tespit edilmiştir (Ek-1).

İşletme arazisi büyüklüğü, haberleşme davranışları, kadının yaşı ve sebze üretim deneyimi değişkenleri açısından, sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine katılım grupları arasındaki fark istatistik açıdan önemli bulunmuştur. Yüksek katılıma sahip çiftçiler diğerlerine göre daha eğitilmiş ve daha gençtir. Daha küçük aileye sahip olan yüksek katılıma sahip kadın çiftçiler, haberleşme davranışları açısından diğerlerine oranla daha yüksek puana sahiptirler. Bu grupta yer alan kadın çiftçilerin işletmeleri daha küçük ve tarımsal işletme gelirleri daha azdır (Ek-2).

5.3. Karar Sürecine Katılım ve Sosyo-Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkiler

Karar sürecine katılım açısından ele alınan sosyo-ekonomik göstergeler incelendiğinde; sadece tarımsal gelir ve aile içi statü ile kadınların katılımı arasındaki ilişkinin istatistik açıdan anlam taşıdığı görülmektedir. Eğitim görülen yıl sayısı, yaş, deneyim, aile büyüklüğü, haberleşme davranışları ve işletme arazisi büyüklüğü değişkenleri ile olan ilişkilerin istatistik açıdan önemsiz olduğu tespit edilmiştir (Ek-1).

Sosyo-ekonomik göstergeler açısından karar sürecine katılım grupları arasında aile içi statü değişkeni hariç istatistik yönden önemli bir fark yoktur ($p<0.10$) (Ek-1). Yani, yüksek katılıma sahip kadın çiftçiler diğerlerine göre daha yüksek aile içi statüye sahiptirler (Ek-2). Bu durum karar sürecine katılımının araştırma alanında toplumsal bir olgu olduğunu göstermektedir.

6. KADINLARIN SEBZE TARIMINA KATILIMI İLE AİLE İÇİ STATÜYÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN EKONOMETRİK ANALİZİ

Bu bölümde, sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine kadınların katılımını, karar sürecine kadın çiftçilerin katılımını ve aile içi statüyü etkileyen faktörler ayrı ayrı ele alınmıştır.

6.1. Sebze Üretim ve Pazarlama Faaliyetlerine Kadın Çiftçilerin Katılımını Etkileyen Faktörler

Sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine kadınların katılımını etkileyen faktörlerin belirlenmesinde bağımlı değişken olarak "sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine katılım puanı" (Y_0) alınmıştır. Modelde kullanılan bağımsız değişkenler şunlardır:

- X_1 : Hane büyüklüğü (kişi)
- X_3 : Kadının yaşı (yıl)
- X_7 : İşletme arazisi büyüklüğü (dekar)
- X_9 : Tarım dışı gelir (kukla değişken)

Sebze üretim deneyimi, eğitim görülen yıl sayısı, işletmenin tarımsal geliri, haberleşme davranışları ve aile içi statü değişkenleri de modele dahil edilmiş ancak bu değişkenler modele katkısı olmayan gereksiz değişkenler olduğu için model dışı bırakılmışlardır.

Ele alınan bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için doğrusal matematik kalıp kullanılmıştır. Buna göre;

$$Y = 39.85 - 0.50X_1 - 0.29X_3 - 0.03X_7 + 2.40X_9$$

fonksiyonu elde edilmiştir. Fonksiyona ait düzeltilmiş çoklu belirleme katsayısı $R^2 = 0.31$ ($F=9.51$) olup, %1 ihtimal düzeyinde anlamlı

bulunmuştur. R^2 , bağımlı değişken olarak ele alınan sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerine katılım puanındaki değişmelerin %31'inin, denklemde ele alınan bağımsız değişkenlerle açıklanabildiğini göstermektedir.

İnceleme alanında, işletmelerin tarım dışı gelir olanaklarına sahip olması ise kadınların katılımını artırıcı yönde etki etmektedir. Aile içerisinde, erkekten doğan boşluğu doldurmak gerekliliği bunun nedenleri arasında sayılabilir.

Çizelge 6.1. Sebze Üretim ve Pazarlama Faaliyetlerine Katılım Modeline Ait Parametreler ve Değişkenlere Ait Elâstikiyetler

Bağımsız değişkenler	Parametre tahminleri (b_i)	Standart hata (S_{b_i})	t_{b_i}	Önem düzeyi	Elâstikiyetler
Sabit	39.85	2.64	15.11	0.00	-
Hane büyüklüğü (kişi)	-0.50	0.24	-2.01	0.05	-0.124
Kadının yaşı (yıl)	-0.29	0.06	-4.51	0.00	-0.416
İşletme arazisi büyüklüğü (da)	-0.03	0.01	-3.49	0.00	-0.052
Tarım dışı gelir (dummy)	2.40	1.31	1.84	0.07	-
					$\Sigma e = -0.592$

6.2. Kadın Çiftçilerin Karar Sürecine Katılımını Etkileyen Faktörler

Karar sürecine katılımı etkileyen faktörlerin belirlenmesinde bağımlı değişken olarak "karar sürecine katılım puanı" (Y_k) alınmıştır. Modelde kullanılan bağımsız değişkenler şunlardır:

- X_2 : Sebze üretim deneyimi
- X_3 : Kadının yaşı (yıl)
- X_5 : Aile içi statü puanı
- X_7 : İşletme arazisi büyüklüğü (dekar)
- X_8 : Haberleşme davranışları puanı

Eğitim görülen yıl sayısı, hane büyüklüğü, işletmenin tarımsal geliri ve tarım dışı gelir değişkenleri de modele dahil edilmiş ancak bu değişkenler modele katkısı olmayan gereksiz değişkenler olduğu için model dışı bırakılmışlardır.

Ele alınan bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için doğrusal matematik kalıp kullanılmıştır. Buna göre;

$$Y = 14.06 + 0.29 X_2 - 0.24 X_3 + 0.53 X_5 - 0.02 X_7 + 0.14 X_8$$

fonksiyonu elde edilmiştir. Fonksiyona ait düzeltilmiş çoklu belirleme katsayısı $R^2 = 0.32$ ($F=7.96$) olup %1 ihtimal düzeyinde anlamlı bulunmuştur. R^2 , bağımlı değişken olarak ele alınan karar sürecine katılım puanındaki değişmelerin %32'sinin, denkleme ele alınan bağımsız değişkenlerle açıklanabildiğini göstermektedir.

Çizelge 6.2. Karar Sürecine Katılım Modeline Ait Parametreler ve Değişkenlere Ait Elastikiyetler

Bağımsız değişkenler	Parametre tahminleri (b_i)	Standart hata (S_{b_i})	t_{b_i}	Önem düzeyi	Elâstikiyetler
Sabit	14.06	3.93	-3.58	0.00	-
Sebze üretim deneyimi	0.29	0.14	2.02	0.05	0.307
Kadının yaşı (yıl)	-0.24	0.15	-1.58	0.11	-0.492
Aile içi statü	0.53	0.09	5.67	0.00	0.381
İşletme arazisi büyüklüğü (da)	-0.02	0.01	-1.91	0.06	-0.050
Haberleşme davranışları	0.14	0.08	1.62	0.10	0.063
					$\Sigma e = 0.209$

Denkleme ait katsayıların hepsi, istatistik açıdan anlamlı bulunmuştur. Kadının yaşı ve işletme arazisi büyüklüğü değişkenleri hariç diğer değişkenlere ait elâstikiyet katsayıları, ele alınan değişkenlerin karar alma sürecine katılımı pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Diğer şartlar sabit iken, sebze üretim deneyimi, aile içi statü ve haberleşme davranışları değişkenlerinde meydana gelecek %10'luk artışlar, karar sürecine katılımı sırasıyla %3, %4 ve %0.6 oranında artırabilecektir (Çizelge 6.2). İncelenen değişkenlerden kadının yaşı ve işletme arazisi büyüklüğü kadınların karar sürecine katılımını azaltıcı yönde etki etmektedir.

Ele alınan değişkenlere ait elâstikiyet katsayıları toplamı 0.21'dir. Yani bütün değişkenler %10 artırıldığında, kadınların karar sürecine katılımı %2.1 oranında artabilecektir.

6.3 Kadınların Aile İçindeki Statüsünü Etkileyen Faktörler

Kadınların aile içindeki statüsünü etkileyen faktörlerin belirlenmesinde bağımlı değişken olarak "aile içindeki statü puanı" (Y_s) alınmıştır. Modelde kullanılan bağımsız değişkenler şunlardır:

X_1 : Hane büyüklüğü (kişi)

X_2 : Eğitim görülen yıl sayısı (yıl)

Sebze üretim deneyimi, aile içi statü, işletme arazisi büyüklüğü, haberleşme davranışları, işletmenin tarımsal geliri ve tarım dışı gelir değişkenleri de modele dahil edilmiş ancak bu değişkenler modele katkısı olmayan gereksiz değişkenler olduğu için model dışı bırakılmışlardır.

Ele alınan bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için doğrusal matematik kalıp kullanılmıştır. Buna göre;

Çizelge 6.3. Aile İçi Statü Modeline Ait Parametreler ve Değişkenlere Ait Elâstikyetler

Bağımsız değişkenler	Parametre tahminleri (b _i)	Standart t hata (S _{b_i})	t _{bi}	Önem düzeyi	Elâstikyetler
Sabit	3.70	3.64	1.02	0.31	-
Hane büyüklüğü (kişi)	0.83	0.39	2.12	0.04	0.409
Eğitim görülen yıl sayısı (yıl)	0.85	0.56	1.54	0.12	0.300
					Σe= 0.709

$$Y = 0.31 + 0.82 X_1 + 0.85 X_2$$

fonksiyonu elde edilmiştir. Fonksiyona ait düzeltilmiş çoklu belirleme katsayısı $R^2 = 0.06$ ($F=3.32$) olup %3 ihtimal düzeyinde anlamlı bulunmuştur. R^2 , bağımlı değişken olarak ele alınan aile içi statü puanındaki değişmelerin %6'sının, denklemde ele alınan bağımsız değişkenlerle açıklanabildiğini göstermektedir.

Denkleme ait katsayılardan hane büyüklüğü %10, eğitim görülen yıl sayısı ise %12 ihtimal düzeyinde istatistik açıdan anlamlıdır. Değişkenlere ait elâstikyetler ilgili değişkenlerin aile içi statüyü pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Diğer şartlar sabit iken, hane büyüklüğü ve eğitim görülen yıl sayısı değişkenlerinde meydana gelecek %10'luk artışlar, aile içi statü puanında sırasıyla %4 ve %3 oranında artırabilecektir (Çizelge 6.3). DPT tarafından 1992 yılında yaptırılan Türk Aile Yapısı isimli araştırmada, eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların ev dışında çalışma hayatına katılması ve aile içi statünün artması yönünde bir eğilim olduğu tespit edilmiştir (Atalay ve ark., 1992). Bu husus yukarıdaki bulguyu desteklemektedir.

Ele alınan değişkenlere ait elâstikyet katsayıları toplamı 0.71'dir. Yani bütün değişkenler %10 artırıldığında, aile içi statü puanı %7.1 oranında artabilecektir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadınların sebze tarımına katılımları ile sosyo ekonomik göstergelerin incelendiği bu çalışmada, inceleme alanında yer alan kadın çiftçilerin sebze üretim ve pazarlama faaliyetlerinin hemen hemen yarısına ve sebze tarımı ile ilgili kararların ise belirli bir kısmına katıldıkları tespit edilmiştir.

İnceleme alanında, aile içi statüyü etkileyen önemli faktörlerin hane büyüklüğü ve eğitim görülen yıl sayısı değişkenlerinin olduğu belirlenmiştir. Sebze üretimi ile ilgili kararların alınmasına kadınların katılımını en fazla etkileyen faktörlerin ise aile içi statü ve sebze üretim deneyimi olduğu saptanmıştır. Eğitim düzeyinin artması, sebze ile ilgili karar sürecine kadınların katılımını artırmakta ve aile içinde kadınların statüsünü yükseltmektedir. Eğitim ile kişilerin davranış ve tutumlarında sistematik değişiklikler yaratmak gerekmektedir ki bu oldukça zordur. Diğer taraftan, karar sürecine katılım üzerine etkili bir diğer değişken olan sebze üretim deneyimini artırmak için, kadınların hedef grup olarak alındığı tarımsal yayım faaliyetlerinde bulunmak oldukça önemlidir.

Sebze üretim ve pazarlama faaliyetleri ile karar alma süreci ve özellikle de aile içi statüyü açıklamak üzere kurulan modellerin açıklama güçlerinin (R^2) çok düşük olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, konuyla ilgili tüm değişkenlerin bilinmemesinden veya bilinenlerin ise ölçülememesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin karar sürecine katılım ve bununla doğrudan bağlantılı olan aile içi statüyü etkileyebilecek mutluluk, toplumsal değer yargıları, dinsel faktörler vb. ölçülmesi oldukça karmaşık olan değişkenlerdir. Yapılan çalışmalarda bu değişkenlerin dikkate alınması konuyu daha iyi açıklamada çok yardımcı olabilecektir.

Karar sürecine katılım ve aile içi statü incelenirken, "aile işletmesi" ile "büyük ölçekli işletme" kavramlarını birbirinden ayırmak gerekmektedir. İnceleme alanındaki işletmelerin tamamına yakını aile işletmeleri olduğu için hedefleri maksimum kâr elde etmekten çok, hayatlarını mümkün olduğu kadar mutlu geçirmektir. Dolayısıyla "mutluluk" kavramını analizlere dahil etme zorunluluğu vardır ki bu oldukça karmaşık bir işlemdir. Çünkü mutluluk kavramı son derece soyut ve kişiden kişiye, toplumdan topluma değişen bir kavramdır. Bu nedenle, kadınlar ve rolleri konusu çok karmaşık, fakat bir o kadarda ilginç bir konudur. Bu tür çalışmaların çok uzun bir süreç gerektirdiği ve zahmetli bir iş olduğu asla unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Atalay, B., Konaş, M., Beyazıt, S. ve Madenođlu, K.,** 1992 Türk Aile Yapısı Araştırması. DPT, Yayın No: DPT:2313-SPGM:421, Ankara.
- Acharya, M. And Bennet, L.,** 1982, Women and the Subsistence Sector:Economic Participation and Household Decision Making inNepal, World Bank Staff Workin Paper No:256, Washington DC.
- Anonymous,** 1993, 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE, Yayın No:1616, Ankara.
- Brennan, J.M.,** 1965, Preface to Econometrics, An Introduction to Quantitative Methods in Economics_ Second Edition, South-West Publishing Company, Ohio.
- Cramer, D.,** 1998, Fundamental Statistics For Social Research: Step By Step Calculations And Computer Techniques Using SPSS for Windows. Routledge, London and New York.
- Gujarati, D.N.,** 1995, Basic Econometrics. International Edition, McGraw Hill, Inc., Literatür Yayıncılık Dağıtım Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., Ankara.
- Evenson, R.E., Popkin, B. And King-Quizon.,** 1979, Nutrition, Work and Demographic Behaviour in Rural Philippinnes Households. Economic Growth Centre Discussion Paper, No.308, Yale University:in Ellis, F. Peasants Economics. Farm Household and Agrarian Development. Second Edition, Cambridge University Press, UK.
- Koutsoyiannis, A.,** 1977, Theory of Econometrics. An Introduction Exposition of Econometric Methods, Second Edition, Macmillan Publishers Ltd., Hong Kong.
- McSweeney, B.G.,** 1979, Collection and Analysis of data on Rural Women's Time Use, Studies in Family Planning, Vol 10, No.11/12.